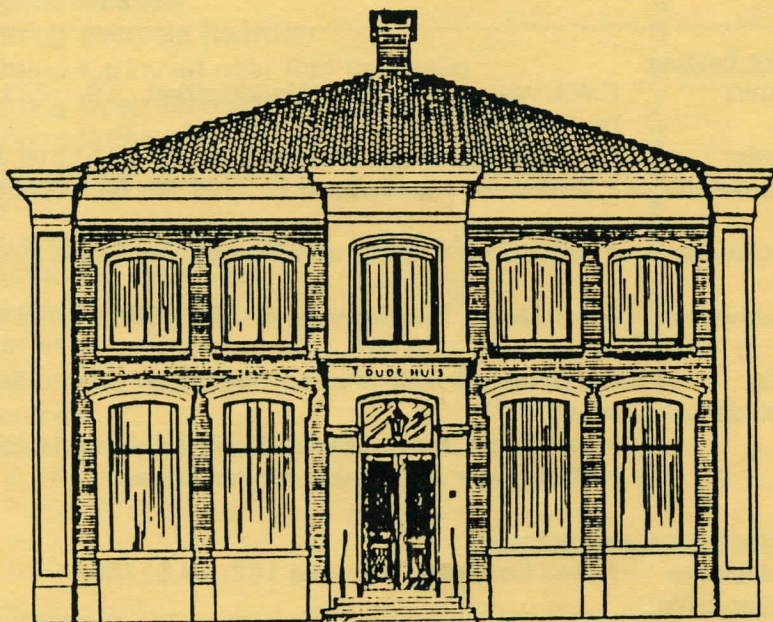

„'t Seghen Waert”

verenigingsblad van het Historisch Genootschap

Oud Soetermeer

opgericht 12 januari 1949

11e jaargang, nr 3
juni 1992

'T SEGHEN - WAERT

Verenigingsblad van het
Historisch Genootschap Oud Soetermeer

11e jaargang, nr 3

juni 1992

Dagelijks bestuur:

Voorzitter: C.A.L.van Wieringen, Mauritsstraat 10, 2712 CW;
tel.163764

Secretaris: H.M.J.Windmeijer, Herikerberg 86, 2716 EX; tel.211119

Penningmeester: P.W.Wester, Asselierspad 6, 2722 BL; tel.311666

Postbanknummer: 4788145 t.n.v. Historisch Genoot.Oud Soetermeer

-----
Ledenadministr.: A.van Noort, Mauritsstraat 8, 2712 CW; tel.163559

Redactie C.J.Moerman-van Voorst, Irenelaan 15, 2712 CC;
verenigingsblad: tel.163487

A.van Noort, Mauritsstraat 8, 2712 CW; tel.163559

H.Windmeijer als schakel met het bestuur

Contactpersonen werkgroepen:

Archeologische P. van Domburg, Voorweg 162; tel.517058
werkgroep (AWZ):

Genealogie en M.Vijverberg-Kalkema, Stekelbaarsslot 35;

heraldiek: tel.316552

Interviewgroep E.W.van den Burg, Fred.Hendriklaan 32; tel.164858

'Sprekend verleden':

Archiefonderzoek: R.Grootveld, Glanswit 33; tel.611720

Historisch Museum 't Oude Huis:

Conservator: Jouetta van der Ploeg, p/a Dorpsstraat 7, 2712 AB;
tel.164735 (maandag t/m donderdag van 9 tot 16 uur)

Openingstijden: woensdag-, zaterdag- en zondagmiddag van 13-16 uur

INHOUD

In memoriam P.H.van der Marel	2
In memoriam H.Hoogland	2
Nieuwe leden	3
Activiteitenkalender	5
Toelichting excursie Naarden	5
Toelichting Kerkepad naar Bad Bentheim	6
Toelichting Open Monumentendag	7
Toelichting lezing Von Bismarck	7
Museumnieuws	8
Vitrine	9
Jaarverslag Stichting Museum 't Oude Huis	9
In gesprek met Wim Vis	15
Genealogisch nieuws	20
Daliegaten	21
Meermolens en nog meer molens, deel 5	23
Vleermuizen	27
Inleverdatum kopij septembernummer	32

-0-0-0-0-

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door financiële steun van de volgende Zoetermeerse bedrijven:

Van As Makelaardij, Eerste Stationsstraat 61, tel. 16 44 45
Bouwmarkt De Bouwhof, Bleiswijkseweg 11, tel. 31 07 00
Van Oosterom Schoen en Mode, Dorpsstraat 107, tel. 16 30 29
Rové Verlichting, Dorpsstraat 198, tel. 16 64 88
Van der Spek Makelaardij en Assur., Dorpsstraat 50, tel. 16 77 71
Schoenen Van Veen, Dorpsstraat 83, tel. 16 31 65
Taxibedrijf Van der Slik, Kerkenbos 1-9, tel. 51 51 51
Slagerij Vollebregt, Dorpsstraat 127, tel. 16 35 25
Van Waay Damesmode, Dorpsstraat 89-91, tel. 16 31 67
Van Waay Herenmode, Dorpsstraat 163 a/b, tel. 16 39 10

VERENIGINGSNIEUWS

IN MEMORIAM P.H.VAN DER MAREL

Op 11 april j.l. overleed ons verenigingslid, de heer Pieter Hendrik van der Marel op 81-jarige leeftijd. Het bericht van zijn overlijden kwam niet onverwacht, al lange tijd was hij ernstig ziek. De heer Van der Marel was een echte Zoetermeerder, zoals hij zelf zei: "gewonnen en geboren in Zoetermeer".

Tijdens zijn werkzame leven was hij landbouwer aan de Voorweg en de laatste jaren woonde hij in het Oude Dorp. Behalve dat hij zijn beroep heel serieus uitoefende, heeft hij ook bestuurlijk veel gedaan in het polderwezen. Het was voor hem een grote eer, dat hij destijds werd gekozen als dijkgraaf voor het uitgestrekte Meer en Woude.

Met het overlijden van de heer Van der Marel is ook veel kennis van het oude Zoetermeer voorgoed verdwenen. Wij prijzen ons gelukkig, dat de interviewgroep betrekkelijk kort voor zijn ziekte een uitvoerig gesprek met hem kon hebben, zodat het Historisch Genootschap de beschikking heeft over een stukje mondeling overgebrachte plaatselijke geschiedenis. Wij zullen een goede herinnering aan de heer Van der Marel bewaren. Van deze plaats af willen wij zijn vrouw, de kinderen en verdere familie veel sterkte toewensen om het verlies te dragen.

IN MEMORIAM H.HOOGLAND

Vrijdag 8 mei overleed op zijn zesentachtigste verjaardag ons lid, de heer H.Hoogland. In hem verliest 'Oud Soetermeer' één van zijn oudste leden, zowel in leeftijd, als in het aantal jaren dat hij lid was van ons genootschap.

Hij had een brede belangstelling voor 'Oud Soetermeer' en bezat heel veel kennis van het oude Zoetermeer-Zegwaard. Velen zullen hem nog kennen als de kleermaker. Dat beroep oefende hij tot op hoge leeftijd nog uit.

Met hem verliezen we ook een trouwe suppoost, die de bezoekers van ons museum veel -en met verve- wist te vertellen van vroeger. Het bestuur van 'Oud Soetermeer' wenst zijn echtgenote en kinderen veel sterkte toe in dit grote verlies.

LEDENBESTAND

Na het record aantal nieuwe leden van 54, vermeld in het februari-nummer, mogen we nu weer negenentwintig nieuwe leden begroeten (bijgewerkt tot en met 21 mei). Dat het er minder zijn, zal wel mede veroorzaakt zijn door de brand in 't Oude Huis, waardoor er deze maand geen bezoekers zijn geweest. Ook kan er voorlopig geen nieuwe tentoonstelling worden gehouden, die -zoals de ervaring leert- nieuwe leden zou kunnen opleveren. Het ledentotaal is nu **867**.

De nieuwe leden wonen -tenzij anders vermeld- in Zoetermeer. Hun namen zijn:

E.du Clou, Gervinsland 3, Middelburg

Mw L.J.Corneth, Populierzoom 38

Mw Y. Dijk, Juweellaan 189

J.H.van Doesum, Jachtwerf 21

Mw C.J.H.van Doorn, Agaat 48

B.A.van Dorp, Voorhamstraat 45

S.C.Glijnis, Molenstraat 67

P.J.van Haastert, Meerpolder 14

H.van Herwijnen, Migchelbrinklaan 5, Voorschoten

R.M.de Jong, Willemstraat 50

F.Kinkel, Lommerbaan 164

A.Klee, Zegwaartseweg 27

H.Klos, Leidsewallen 57

P.A.Linders, Geelgroenlaan 167

J.H.Lucas, Vlamingstraat 40

J.Monnereau, Anjeliertuin 39

D.van den Oever, Valenberg 29

Mw J.Oldenburger, Gershwinrode 57

Mw A.M.van den Ouden, Vierde Stationsstraat 412

A.Pater, Piet Heinstraat 56

Mw N.A.E.M.de Rooij, Weteringdreef 111

P.Siersema, Sanne van Havelteplein 12

Mw J.Sluis, Lupineakker 24

J.Smits, Leidsewallen 52

Mw G.Snels-Koot, Noordeindseweg 176, Berkel en Rodenrijs

W.T.Tzai, Tellingerbos 14

F.Vermeulen, Van Aalstlaan 256

J.W.van Waay, Eerste Stationsstraat 136

Mw M.A.Worst, Graaf Janstraat 37

CONTRIBUTIE EN DONATIE

In het februari-nummer meldden we o.a. dat leden, die vóór eind april de contributie niet hadden voldaan, het juni-nummer pas zouden ontvangen nadat hun contributie binnen was. Dit gold overigens niet voor hen, die na 1 januari 1992 lid werden. De bedoeling was een persoonlijke herinnering te sturen, vergezeld van twee ac-kaarten: één voor de contributie (minimaal f 20,00 per jaar) en één voor een eventuele donatie aan een van de werkgroepen. De brief ligt klaar, maar helaas zijn bij de brand in 't Oude Huis alle ac-kaarten in vlammen opgegaan. Verzending vindt dus plaats als die kaarten vervangen zijn. We hopen echter, dat de 77 leden, die tot nu toe in gebreke zijn gebleven, spoedig aan hun financiële verplichtingen zullen voldoen.

-0-0-0-0-

HARTELIJK BEDANKT

De redactie van 't Seghen Waert ontving het volgende schrijven:

" Langs deze weg wil ik het bestuur van het Historisch Genootschap Oud Soetermeer en de leden van de werkgroep Genealogie en Heraldiek hartelijk bedanken voor hun medeleven en attenties die ik tijdens en na mijn ziekenhuisopname in februari/maart 1992 mocht ontvangen.

Zowel mijn echtgenote als ik hebben dit als hartverwarmend ervaren".

Triest de Jonge

-0-0-0-0-

ACTIVITEITENKALENDER

- za 13 juni: Excursie naar het museum van Reeuwijk
- za 18 juli: Excursie naar Vesting Naarden
- za 29 augustus: Kerkepad naar Bad Bentheim
- za 12 september: Open Monumentendag
- di 22 september: Lezing over de Duitse staatsman Von Bismarck
door Drs J.J.Oudenaarden;
Morgenster, Nassaulaan 1, 20.00 uur
- za 26 september: Genealogische middag
- di 20 oktober: Diaserie Oud en Nieuw Zoetermeer;
Morgenster, Nassaulaan 1, 20.00 uur
- do 19 november: Lezing, verzorgd door AWZ, over eigen opgravingen en onderzoek;
Morgenster, Nassaulaan 1, 20.00 uur
- wo 25 november: Ledenvergadering (o.m.begroting 1993);
Morgenster, Nassaulaan 1, 20.00 uur

-0-0-0-0-

TOELICHTING EXCURSIE NAARDEN 18 juli

Zaterdag 18 juli maken we een excursie per bus naar vesting Naarden. De prijs bedraagt f 30,00 (buskosten en entree zijn inbegrepen; excl. lunch, die u eventueel zelf kunt meenemen). U kunt zich opgeven bij mevr.S.Brandhorst-Sonneveld, tel.51 70 47 of bij de heer S.Paul, tel.41 26 62; s.v.p. tegelijkertijd betalen door storting op Postbanknummer 47 88 145 ten name van Historisch Genootschap Oud Soetermeer, onder vermelding van 'Naarden' (vervolg op blz.6).

We verzamelen aan de Marijkestraat/hoek Oranjelaan (wijk 12), de bus vertrekt om 8.30 uur.

Het vestingmuseum bevindt zich in de ondergrondse kazematten van het bastion 'Turfpoort'. Op boeiende wijze wordt hier de geschiedenis van Naarden van 1350 af voor het voetlicht gebracht. Verder is er o.a. een kruutkelder op de veiligste plaats van het bastion. En er is een luistergang, waar 's nachts wacht werd gelopen, want door openingen in het gewelf kon men hier horen of de vijand probeerde de hoofdgracht over te steken. Op het hoogste punt van het bastion is een prachtig uitzicht over de vestingwerken van Naarden.

Er zijn in Naarden nog verschillende historische gebouwen te zien. De grote kerk, gebouwd in de jaren 1380-1440, bekend door de jaarlijkse uitvoering van de Mattheus Passion, is het bezoeken waard. Het raadhuis werd in 1601 herbouwd. Het heeft twee fraai versierde trapegevels en een zeventiende-eeuws interieur; het is een pracht voorbeeld van vroeg-Nederlandse Renaissance-architectuur. Het Comenius-museum is gevestigd in het 'Spaanse Huys', een prachtig gerestaureerd gebouw uit 1615.

Om 18.00 uur hopen we weer thuis te zijn. WE WENSEN U EEN PRETTIGE DAG !

TOELICHTING KERKEPAD BAD BENTHEIM op 29 augustus

Dit jaar sluiten we ons op 29 augustus aan bij het Kerkepad van de NCRV naar Bad Bentheim. Welke gebouwen daar te zien zijn, wordt duidelijk gemaakt in de tv-uitzending van maandag 24 augustus.

Het reisschema is als volgt:

- vertrek om 7.30 uur van hoek Oranjelaan/Marijkestraat (wijk Dorp)
- aankomst in Zoetermeer plm. 19.00 uur

De kosten van deze excursie bedragen f 30,00 per persoon (buskosten). Dit bedrag s.v.p. storten op Postbanknummer 47 88 145 ten name van Historisch Genootschap Oud-Soetermeer, onder vermelding van 'Bad Bentheim'. Lunch is voor eigen rekening.

Wilt u zich telefonisch aanmelden bij mevr.Brandhorst (51 70 47) of de heer Paul (41 26 62). Geldig paspoort meenemen !

TOELICHTING OPEN MONUMENTENDAG 12 september

Evenals in voorgaande jaren is ook dit jaar de tweede zaterdag in september bestemd tot Landelijke Open Monumentendag. Deze dag is bedoeld om monumenten te bekijken, die anders niet zo makkelijk toegankelijk zijn. In Zoetermeer zullen de volgende monumenten tussen 10.00 en 17.00 uur worden opengesteld voor het publiek:

Hoeve Meerzigt, Museum 't Oude Huis (onder voorbehoud), Nicolaaskerk, Oude Kerk, Molen De Hoop, Pelgrimskerk en de Watertoren (onder voorbehoud).

Omdat Zoetermeer en Den Haag de Monumentendag dit jaar samen organiseren, zal er historisch busmaterieel tussen de residentie en de groeikern heen en weer rijden om het publiek van zowel de Haagse als de Zoetermeerse monumenten te kunnen laten genieten.

Als vervolg op het boekje 'De Stationsstraat Centraal' wordt op het ogenblik gewerkt aan eenzelfde boekje over de Voorweg en de Vlaamingstraat, dat op 12 september zal verschijnen. Noteer deze dag alvast in uw agenda !

TOELICHTING LEZING VON BISMARCK op 22 september

De Duitse hereniging in 1990 vond bijna honderdtwintig jaar na de Duitse éénwording in 1871 plaats. In 1871 was het de Pruisische kanselier, Otto von Bismarck, die een belangrijke rol speelde in het gehele proces, dat uiteindelijk leidde tot de Duitse éénwording en de vorming van een Duits keizerrijk. Von Bismarck was in het laatste deel van de negentiende eeuw een zeer belangrijke figuur, die niet alleen in Duitsland, maar ook in de rest van Europa een opmerkelijke rol speelde.

Hij maakte van Duitsland een belangrijke mogendheid. Von Bismarck was een meester in de diplomatie en verloor nooit het belang van Duitsland uit het oog. In 1890 moest hij het schip van staat verlaten. De stabiele Von Bismarck verdween en de grillige keizer Wilhelm II verscheen. Het was het einde van een tijdperk.

-0-0-0-0-

MUSEUMNIEUWS

Zoals u ongetwijfeld reeds heeft gehoord, gezien of gelezen, heeft zondagnacht 26 april j.l. een fikse brand een gedeelte van 't Oude Huis verwoest. Dit betekent een behoorlijke achterstand, doch niet het einde voor het Zoetermeerse museum. Door het snelle optreden van de brandweer heeft de brand zich beperkt tot één kantooruimte. Hoewel het merendeel van de museumadministratie verloren is gegaan en ook de rest van het pand aanzienlijke roet- en rookschade heeft opgelopen, zijn de gevolgen nog te overzien. De collectie en het archief van het Historisch Genootschap, waar het museum zijn bestaansrecht aan ontleent, zijn gespaard gebleven en wonderbaarlijk genoeg nauwelijks aangetast.

Na aanvankelijke verslagenheid wordt nu weer met man en macht aan het herstel en de opbouw van 't Oude Huis gewerkt. Een professionele schoonmaakploeg houdt zich momenteel bezig met het reinigen en ontruimen van het pand. Met uitzondering van de spullen in het archief en het depot wordt de gehele inventaris elders ondergebracht, om aldaar van roet te worden ontdaan. Aannemersbedrijf Smits B.V. heeft van de verhuurder van 't Oude Huis, te weten de gemeente Zoetermeer, de opdracht gekregen het pand weer in zijn oorspronkelijke staat te herstellen. Ditzelfde aannemersbedrijf heeft eerder enkele ingrijpende constructieve veranderingen geheel gratis in de museumruimte aangebracht. Immers, het museum was juist met een grootschalige verbouwing bezig.

Ik wil hierbij -mede namens het museumbestuur- de heren Henk Klos, Arend van Noort, Piet Roos, Bob Switzar en Theunis Versloot bedanken voor hun meer dan fantastische inzet tijdens de afgelopen verbouwingsmaanden. Zij zijn dagelijks in het museum keihard aan het werk geweest om de 'deadline' van 16 mei te halen. Op die datum zou het museum in een totaal nieuwe gedaante weer voor het publiek opengaan. Nu moet deze opening noodgedwongen worden uitgesteld. Al met al zullen de herstelwerkzaamheden enkele maanden in beslag gaan nemen.

Naar verwachting kan het museum in augustus of september zijn deuren weer openen met de nog steeds op de agenda staande stedbouwtentoonstelling. Dan zal niet alleen het museum een nieuw

aanzien hebben gekregen, maar ook de rest van het gebouw zal van nieuwe vloerbedekking, behang en verf zijn voorzien.

Jouetta van der Ploeg, conservator

VITRINE

Het museummagazine Vitrine ligt thans in 't Oude Huis voor iedereen ter inzage. Dit mooi uitgevoerde blad biedt o.a. een uitgebreide tentoonstellingsagenda van Nederland, België, Duitsland, Engeland, Frankrijk en Zwitserland. Verder staan er diverse zeer interessante artikelen in, nl.:

- het zelfbehoud van de kunstenaar, over Jörg Christian Remé;
  - het zeventiende-eeuwse Tulpenboek;
  - imitatie en inspiratie, Japanse kunst van 1650 tot heden;
  - te gast bij een museum, in sommige musea hangt een sfeer of de tijd er heeft stilgestaan;
  - bij Rembrandt in de leer, een tentoonstelling in Den Haag;
  - het Boeddhistische Panteon, aanvankelijk zag de Japanner in het Boeddhisme slechts een geheel van bezwerende rituelen tegen ziekte, beheksing, kwade geesten, zelfs de vijand;
  - wonen in de jaren '90;
  - het isolement voorbij, in de Oosterse landen groeit een generatie kunstenaars op die geen sentiment heeft ten aanzien van de koloniale periode en die zich gaandeweg op het Westen oriënteert;
  - ontwerp voor een Biedermeiermuseum;
- en nog veel meer, voor elk wat wils dus.

Alles is geïllustreerd met prachtige foto's. Het is een tijdschrift om uitgebreid door te bladeren en ideeën op te doen als u alle musea al heeft gezien en toch zin hebt in een bijzonder uitstapje.

-0-0-0-0-

JAARVERSLAG 1991 van St.HISTORISCH MUSEUM 'T OUDE HUIS

Inleiding

Het Historisch Museum 't Oude Huis -Zoetermeers enige museum- wordt van 18 januari 1989 af door een zelfstandige stichting beheerd als dochter van het Historisch Genootschap 'Oud Soetermeer'. In het museum wordt de plaatselijke bevolking geïnformeerd over haar geschie-

denis door wisselende tentoonstellingen over uiteenlopende onderwerpen. Tevens verwerft, beheert en onderzoekt zij een heemkundige collectie.

De afgelopen drie jaar is een professioneel museumbeleid ontwikkeld. De hoge bezoekersaantallen, de waardering vanuit de bevolking en subsidianten geven daarvan blijk.

Wij zijn verheugd, dat ook dit jaar het bestuur, de vele vrijwilligers van het Hist.Genootschap Oud Soetermeer en de gemeentelijke instellingen en ambtenaren ons actief hebben gesteund. Een en ander past ook in het streven van het gemeentebestuur naar de versterking van de culturele functie van de kop van de Dorpsstraat.

Bestuur

In 1991 was de bestuurssamenstelling vrijwel gelijk aan die van 1990: voorzitter was D.J.van der Kolk; secretaris A.C.J.Vermeulen; penningmeester J.A.M.Kamphuis; lid P.van Daal; R.Grootveld was lid en fungeerde tevens een aantal maanden als waarnemend voorzitter; als adviserend lid heeft de nieuwe conservator, mevrouw J.L.H.van der Ploeg, als opvolgster van mevrouw H.W.Wolfson, een belangrijk aandeel in het bestuur.

Personeel en vrijwilligers

In 1991 werden wij door een structurele gemeentelijke subsidie in staat gesteld mevrouw H.Wolfson een vast contract als conservator aan te bieden. Op 1 augustus vertrok zij als hoofd algemene zaken en p.r. naar de gemeentelijke musea te Gouda. Na een vacaturemelding bij de provinciale museumconsulent hadden we binnen enkele weken een nieuwe conservator. We menen in mevrouw J.van der Ploeg, kunsthistorica en tevens afgestudeerd aan de Reinwardt Academie, een goede opvolgster te hebben gevonden.

Ter ontlasting van conservator en vrijwilligers, om op vaste tijden hulp te hebben en om werklozen de kans te geven werkervaring op te doen, is het bestuur in 1991 bezig geweest een vrijwillig museumassistent aan te trekken.

Een groot beroep moest worden gedaan op de ruim vijftig vrijwilligers; zonder hun inzet waren bestuur en conservator echter vleugellam geweest. Zij fungeren onder meer als educatief medewerkers, suppoosten, onderhoudsmedewerkers, tentoonstellingbouwers, verbouwers en registratoren. Hierdoor heeft het museum zijn activiteiten kunnen bestendigen en professionaliseren.

Huisvesting

De buitenzijde van 't Oude Huis is op uitstekende wijze door de gemeente opgeknapt. uAan de binnenzijde zijn we druk bezig geweest met renovatiewerkzaamheden. Ons grootste probleem blijft echter ruimtegebrek.

Het museumbestuur streeft naar uitbreiding van de huidige semi-permanente tentoonstelling, een documentatie- en archiefruimte en een werkplek voor conservator en bestuur. Het vertrek van het Instituut Sociaal Raadslieden biedt ons de mogelijkheid de effectieve tentoonstellingsruimte te verdubbelen. Eindelijk kunnen we werken aan een semi-permanente tentoonstelling. De beschikbaarstelling van deze ruimte noopt echter tot een grote verbouwing. Naast het opknappen is ook een doorbraak naar de tot nu toe enige expo-ruimte noodzakelijk. Toezeggingen in geld, natura en arbeid zullen ervoor zorgen dat de benedenverdieping in mei 1992 gereed is voor de in het kader van het Floravontuur te organiseren architectuur-tentoonstelling. De aangetrokken architect, de heer E.A.Hulstein van de Amsterdamse Studio di Architettura, is ons hierbij van groot nut.

Het ruimtegebrek in de werkruimten (depot, archief en kantoor) leidt tot steeds grotere problemen op museaal en persoonlijk vlak. De conservator hebben we tijdelijk in de spreekkamer van de Sociale Raadslieden kunnen plaatsen, maar deze ruimte zal in volgende verbouwingsfasen -uit te voeren 1992/94- wegvallen. Wellicht is het mogelijk op niet al te lange termijn de twee kamers die onze gewaardeerde huisgenoot, de werkgroep AA, nu gebruikt, te

betrekken. Zij bewonen deze kostbare ruimte slechts een enkele avond in de week en van anonimiteit is geen enkele sprake. Ook kunnen wij de museumruimte, werkkamers en het depot tijdens hun bijeenkomsten niet afdoende beveiligen. Het depot kon middels een subsidie van het Provinciaal Museumfonds en de Gravin van Bylandt Stichting worden gerenoveerd. Door de vaste kern vrijwilligers van de bouwploeg werden de schoorsteenkanalen verwijderd, het dak geïsoleerd en de vloer 'bezeild'. De nu veel efficiëntere inrichting, een capaciteitstoename van minstens 80 %, geeft voor korte tijd enige lucht.

Collectie

a. verwerving

Ook in 1991 heeft het museum weer veel schenkingen mogen ontvangen, vooral naar aanleiding van de tentoonstelling "Bakken voor je brood", zoals een negentiende-eeuwse hondekar en een speciale balans. Voor belangrijke (grote) aankopen is het budget te gering.

b. conservering

De collectie bevindt zich deels nog steeds in een preciaire situatie. Zij is opgeslagen op de zolder, in de kelder, de schuur en de garage van 't Oude Huis, maar ook elders in Zoetermeer. Naar aanleiding van het opgestelde conserveringsplan zijn prioriteiten gesteld en fondsen benaderd. De isolatie en herinrichting van het depot op zolder hebben voorrang gekregen en zijn inmiddels uitgevoerd [zie huisvesting].

De heer H. Begemann heeft een gedeelte van de schuur achter zijn woonhuis aan de Dorpsstraat ter beschikking gesteld. Deze ruimte is afgesloten en dicht bij het museum gesitueerd. Een deel van de collectie van de Archeologische Werkgroep Zoetermeer en landbouwwerktuigen zijn reeds overgebracht.

Een aantal prenten en tekeningen werd door restaurateur en bestuurslid P. van Daal opgeknapt. Bruiklenen bij de bakkersexpo werden opgeknapt door vrijwilligers.

c. inventarisatie

Aan de automatisering van de collectie-inventaris wordt onder begeleiding van de conservator gestaag gewerkt door mevrouw J. Wieser van de Vrijwilligerscentrale. Het op maat gesneden computerprogramma van de heer B. Tuinstra is een belangrijk hulpmiddel.

d. beveiliging

De hoge kosten, die zelfs de meest eenvoudige zelfbouw infraroodbeveiliging met zich mee brengt, hebben ons doen besluiten hiervan voorlopig af te zien. Het gemis geeft voortdurend problemen bij het tentoonstellen van (kostbare) bruiklenen; een zilvertentoonstelling viel zo over de horizon.

Publiekstaak

a. tentoonstellingen

Het staartje van de archeologische tentoonstelling "Gevonden Voorwerpen" trok nog ruim driehonderd bezoekers. De gratis zestiende tot achttiende-eeuwse scherven waren zeer in trek.

Op 1 februari opende mevrouw B. Koopmans van de afdeling Cultuur van de gemeente Zoetermeer en initiatiefneemster van de Beeldentuin de expositie "Kunstenaars in Beeld". De beeldentuin achter 't Oude Huis werd hier toegelicht en de desbetreffende kunstenaars konden ook hun overige werk laten zien. Een zeer divers en vooral ook nieuw enthousiast publiek kwam een kijkje nemen; totaal vierhonderd mensen.

"Bakken voor je Brood" zette een groot deel van de stad in beweging. Alle bakkers uit het Dorp hielpen mee. Bakker Hekker gaf veel bruiklenen uit zijn privémuseum, de anderen gaven objecten en veel verhalen door aan de Werkgroep Interviews. Oud-bakker A.J. Heemskerk opende op 20 april de met veel publiciteit omgeven tentoonstelling, die bijna drieëntwintig-

honderd belangstellenden trok. Groepen schoolkinderen liepen de deur plat en niet alleen voor de gratis mueslibol van bakker Jongerius.

Op 29 september opende de heer R.A. van Itersen van het Hoogheemraadschap van Rijnland de tentoonstelling "Zoetermeer in kaart gebracht". Een groot aantal van de zeshonderdvijftig lovende bezoekers kwam van buiten de groeistad.

Mevrouw M. van Lamoer, docent verloskunde, ontsloot 14 december de deur tot "Beschuit met Muisjes", die onder meer bruiklenen van het Koninklijk-Huisarchief en een heuse bedstede laat zien. Het hoge aantal bezoekers van driehonderd gedurende de eerste twee weken belooft wat voor 1992. Totaal kwamen bijna vierduizend bezoekers door de deur van het statige Oude Huis.

b. educatie

Een belangrijke doelgroep van het museum wordt gevormd door de schoolgaande jeugd. In 1991 zijn twee omvangrijke educatieve projecten opgezet bij de tentoonstellingen. De uitvoering was echter niet mogelijk geweest zonder de enorme inzet van een zevental vrijwilligers, die bijna duizend kinderen opvingen en begeleidden! Helaas waren er ook scholen en bezoekers, die terugschrokken vanwege de toegangsprijzen.

c. openstelling

't Oude Huis behield dezelfde openingstijden als vorig jaar. Het bestuur acht een uitbreiding van de openstelling voorlopig niet noodzakelijk, gezien de samenstelling van de Zoetermeerse bevolking, die voor een groot deel uit werkenden bestaat. Bovendien verwachten we geen extra grote toevloed van Floriade-bezoekers. De aanloop in de Dorpsstraat is het grootst tijdens de huidige openingstijden, al ontbreekt elke bewegwijzering naar het museum.

d. publiciteit

Het museum heeft dit jaar geparticipeerd in het Nationaal Museum Weekend en de landelijke Open Monumentendag. Het museum mocht zich in 1991 verheugen in een overweldigende belangstelling van lokale en regionale pers. In totaal verschenen vijfendertig hoofdartikelen naast vijftig kleinere stukken en uitgebreide aankondigingen. Vaste vermelding vindt plaats in onder meer de welkomstmap van de gemeente, Zoetermeer Stad, Postiljon, Dorpscentrum Journaal, Streekblad, Binnenhof, Haagsche Courant, de museumgids, Musea Zuid-Holland en Vitrine. Regelmatig zijn we te beluisteren geweest op Radio West en de LOZ. Voorts zorgden de opname in de stadsgids van City Cartografie en affiches van tentoonstellingen voor een grote publiciteit.

De uitgave van een eigen folder, samen met het Historisch Genootschap, gaf bezoekers en nieuwe inwoners van Zoetermeer -via de welkomstmap- de kans met historisch Zoetermeer kennis te maken. Een aantal weekeinden werd geadverteerd op de Kabelkrant met positief resultaat. Ook de hoofdbibliotheek stelde tentoonstellingsruimte beschikbaar.

Onverwacht werd het museum benaderd door de VPRO-televisie voor het kinderprogramma op de zondagochtend: een 'special' over de tentoonstelling "Gevonden Voorwerpen" en de Archeologische Werkgroep was in februari 1991 te zien bij het onderdeel 'Toren van Pizzas'.

e. voorlichting en publicaties

Het is duidelijk te merken, dat 't Oude Huis zeven dagen per week te bereiken is. De conservator fungeert als vraagbaak voor vele mensen; een kleine greep: kinderen die een scherf of bot hebben gevonden, informatie en illustratiemateriaal voor werkstukken van lagere-schoolkinderen tot studenten en jubileumboeken, algemene informatie over Zoetermeer en verkoop van publicaties en museumjaarkaarten.

De Nederlandse Museumvereniging koos 't Oude Huis uit voor deelname aan het prentbriefkaartenproject 1991, waardoor we een gratis prentbriefkaart tot onze beschikking kregen.

Aan de voorzijde kwam een afbeelding van het Huis te Palenstein, de achterzijde toont een rasterdruk van de sculptuur 'Schaal 1 : 4', die in de beeldentuin is te bewonderen.

Bij "Zoetermeer in kaart gebracht" werd een brochure vervaardigd.

Financiën

Ondanks het krappe budget zijn we erin geslaagd een belangrijk deel van de beleidsplannen te verwezenlijken. De f 59.988,- aan gemeentelijke subsidie legde daarvoor de basis. De actieve werving van fondsen en de vele voor niets geleverde goederen en diensten ter waarde van ruim f 23.500,- maakten dit ook werkelijk mogelijk. De bijlage met donaties geeft een variëteit aan giften weer, uiteenlopend van plakband, foto's, affiches tot bakkerbroekenstof en sponsorgelden van de Provincie, de Gravin van Bylandt Stichting, de Gemeente Zoetermeer, Primaprint en de Twee Witte Ganzen.

Naast de basissubsidie van de gemeente bestond dus ruim een derde deel van de inkomsten uit sponsorgelden en giften. Deze zijn echter eenmalig en vormen een onzekere basis voor een toekomstig beleid. Zonder deze hulp hadden de tentoonstellingen sterk aan kwaliteit ingeboet en waren veel belangrijke activiteiten niet mogelijk geweest.

Als gevolg van het negatieve resultaat in 1990 is in 1991 getracht zoveel mogelijk opzij te leggen om verbouwingsreserves en andere reserves voor 1992 en 1993 te creëren. We zijn erin geslaagd een voordelig resultaat te realiseren van ruim f 7.500,-.

Besluit

Wij zijn verheugd, dat de gemeenteraad de structurele subsidie heeft bestendigd en verhoogd. Voor conservator en bestuur is het een geruststelling hun harde werken beloofd te zien. Ondanks de ruim f 60.000,- voor de exploitatie zal in 1992 wederom een belangrijk deel van de tijd van conservator en bestuur worden opgeslokt door het verwerven van giften en fondsen. Daarnaast zullen andere belangrijke beleidspunten niet worden vergeten: inrichting van een semi-permanente tentoonstelling, het zoeken naar extra depot- en werkruimten, behoud van de collectie voor de toekomst en het opzetten en doen/laten uitvoeren van historisch onderzoek. Zo wordt door het bestuur, de conservator en de vele vrijwilligers met veel inzet en grote gezamenlijkheid gewerkt aan de instandhouding en verdere ontwikkeling van het Historisch Museum 't Oude Huis. (Bijlage met giften in het volgende nummer).

25 februari 1992

Ton Vermeulen, secretaris; Jouetta van der Ploeg, conservator

MUSEUMFINANCIËN

1. Inleiding

Zoals wellicht bekend, werkt het museum financieel onafhankelijk van het Historisch Genootschap; de leden kunnen nimmer financieel de dupe worden van een eventueel nadelig overschot of ander financieel ongerief van het museum. Dit is een uitvloeisel van de beheersvorm, waarvoor bij het opzetten van de museumorganisatie is gekozen, nl. een stichting.

Hoewel financieel onafhankelijk, is er op bestuurlijk gebied nauw contact met het Historisch Genootschap over allerlei gemeenschappelijke zaken (beheer ruimten en apparatuur van 't Oude Huis, verzekeringen, folders e.d.). De leden van het museumbestuur worden benoemd door het bestuur van het Historisch Genootschap.

2. Financieel overzicht 1991

Zoals uit onderstaand overzicht blijkt, is het derde exploitatiejaar in financieel opzicht gunstig verlopen. Dit is vooral te danken aan de gestegen structurele subsidie van de gemeente

Zoetermeer en een actieve werving door conservator en bestuur van fondsen en sponsors. Ook kan niet vaak genoeg worden gezegd en vermeld dat het museum kan bestaan mede dankzij de geweldige inzet van de vele tientallen vrijwilligers, die in en rondom het museum belangeloos hun diensten aanbieden. Voorts zijn van verschillende kanten goederen en diensten om niet, tegen een geringe vergoeding of met korting geleverd.

De inkomsten (naast subsidie en giften ook entreegelden en verkopen in het museum) zijn grotendeels besteed aan de volgende uitgaven:

- personeel (conservator)
- huisvesting (huur en onderhoud)
- organisatie (bureau, promotie, administratie, verzekeringen e.d.)
- uitvoeringskosten (waar het uiteindelijk om gaat: tentoonstellingen, collectie en educatie).

Het jaar 1991 is met een voordelig exploitatiesaldo afgesloten. Kort samengevat ontstaat het volgende beeld (afgerond op duizenden gulden):

BATEN

subsidie gemeente	60	
giften	7	
entree	4	
verkopen museum	2	
overige	1	74

LASTEN

personeel	40	
huisvesting	11	
organisatie	9	
uitvoering	7	67

VOORDELIG SALDO 7

3. Tot slot

Na controle van de boeken door mevr. Moerman (lid kascontrolecommissie van het Historisch Genootschap) is de jaarrekening 1991 door het museumbestuur vastgesteld en is de penningmeester gedechargeerd.

De ambtstermijn van de huidige penningmeester loopt begin 1993 af. Gegadigden voor deze boeiende functie kunnen zich eventueel voor nadere informatie wenden tot ondergetekende.

Namens het museumbestuur,

Hans Kamphuis, penningmeester

tel. 079-41 76 65

-o-o-o-o-

SPREKEND VERLEDEN

In gesprek met Wim Vis

De heer W. Vis, met wie wij onlangs een gesprek hadden, is nog net in de vorige eeuw geboren. Hij was landbouwer van beroep aan de Voorweg 125. Ook in het maatschappelijk leven heeft hij zijn steentje bijgedragen, voor een deel in het verlengde van zijn beroep. Hij zat onder andere in het bestuur van de Driemanspolder en in het bestuur van de Christelijke Boeren- en Tuindersbond, waarvan hij zelfs voorzitter is geweest. Ook op kerkelijk gebied heeft hij gedurende vele jaren verantwoordelijkheid gedragen. De heer Vis heeft de leeftijd der zeer sterken bereikt en tijdens het gesprek bleek dat zijn geheugen zo goed is, dat hij zonder aarzelingen kan praten over onderwerpen die zeer ver teruggaan in de tijd. Een kleine greep uit het interview laten wij hier volgen:

De lagere school

In de eerste klassen van de lagere school kon Wim best aardig meekomen, maar in de vijfde klas kwamen er wat strubbelingen. Het boterde niet zo tussen hem en zijn meester.

"Die meester lag mij niet en hij wilde mij niet, dat ging ontzettend slecht. Hij trok de meisjes eigenlijk voor en dat kon ik slecht hebben. Dat ging helemaal niet goed, maar toen gingen we over naar de zesde klas, naar meester Riezenbos, en toen zei die meester: "Ik zal ze van de beste af sturen". Nou, die Kalisvaarten gingen eerst voor, want die zaten altijd aan de top en een hoop van die meiden gingen en die wisten niet zo veel volgens mij en ik bleef maar zitten. Ik denk, nou, hij laat me nog zitten ook, maar affijn op 't end mocht ik toch ook nog over. Ik was dan bij de onderste laag. Goed, en toen kwam ik bij meester Riezenbos in de klas en die stuurde eerst eens wat van die meisjes terug, die werden teruggezet. Ja, dat was wel leedvermaak, maar het was ook een beetje gerechtigheid. Het is niet te geloven hoe die meester Riezenbos mij erop haalde! Bij Riezenbos ging het goed, het was zelfs zo, dat hij -ik had nog een neef, dat was Koos Bos, die jongen is jong overleden, negentien jaar- bij mijn vader is geweest en zei: "Die jongens zou ik graag willen hebben om door te leren", weet je wel, vroeger ging je 'doorleren'. Ik bedoel maar, hij zag er nog wel wat in".

Daarna

"De dag dat ik van school af mocht, was bijna de gelukkigste dag van mijn leven. Ik was zo blij dat ik aan het werk mocht. Je deed natuurlijk al veel op de boerderij als kleine jongen. Ik vond dat geweldig en toen heb ik eigenlijk

alles gelijk losgelaten. Ik las ook niet meer, want je begon 's morgens om half vier en dat duurde tot 's avonds zeven uur, ook 's zaterdags, want een vrije zaterdagmiddag was er niet. Toen heb ik, zoals ik zal zei, alles maar een beetje losgelaten. Het was zelfs zo, ik had een zuster en die was zo'n jaar of drie ouder en die vloog wat hoger als gewoon en toen zegt ze: "Joh, je zit maar te zitten, vind eens wat uit!" Maar goed, dat zat er niet zo erg in, maar toen ben ik -hoe oud zal ik geweest zijn, een jaar of zestien, zeventien- naar de landbouw cursus gegaan. Ja, ik had wel eens tegen mijn vader gezegd: "Ik wil wel graag naar de landbouwschool". Maar ja, dat was er helemaal niet bij, werken moest je, leren, theorie, dat was helemaal niks. Dus, daar kwam niet van en toen kwam die landbouw cursus. Dat kon je in de avonduren doen, dan was je al aardig afgedraaid, maar tot half tien hield je dat nog wel vol. De stof had enkel met landbouw te maken. Dan hadden we scheikunde en dat was natuurlijk helemaal moeilijk met die formules. En dan was ik nog de beste en ik wist er ook niet zo veel van hoor, maar ik kreeg dan nog een diploma met veel vrucht".

Wim wordt boer

Toen Wim de dertig naderde, was zijn vader al zeventig en dus was de tijd gekomen dat hij voor zichzelf zou gaan boeren. Er was echter nog een oudere broer, die ook recht had om de pacht van de boerderij over te nemen. Omdat het in die tijd al heel moeilijk was om een boerderij te bemachtigen, besloten de broers gezamenlijk het bedrijf van hun vader voort te zetten.

"Wij waren allebei baas en we zijn ondanks de crisis erg gezegend geworden. Dus zo ben ik boer geworden net in de tijd dat de crisisjaren begonnen. Om een voorbeeld te noemen. Mijn vader verkocht de erwten van zijn laatste oogst voor 23 cent de kilo en die erwte teelt was toen erg goed. En toen wij de volgende oogst gingen verkopen, begonnen we met 14 centen! Zo was dat teruggelopen. Al die prijzen zijn ontzettend afgebrokkeld. Om de boeren op de been te houden, is er een 'Tarwewet' gekomen, dan kreeg je een vastgestelde prijs. Dat was een garantiëprijs, daar werd ze voor overgenomen. Je kon je net zo'n beetje bedruipen. Met de melk hadden we geluk. We hadden een afnemer, die de melk ging uitpinten in Den Haag en verder grossierde hij wat bij bakkers. We kregen dan vijf kwartjes meer voor de honderd liter dan wat de fabrieken gaven. Dan moesten wij die melk koelen. We hadden zo'n gaswel, dat hadden ze vroeger, die boeren en dan had je dat water en daar kon je de melk goed in koelen. Het was brongas. Het water dat het gas opracht, zat dertig tot veertig meter diep en daar zat gas in. Dan zat er een gasketel over die het opving. We gebruikten het gas voor verlichting en voor koken. Er waren wel dertig van die bronnen hier aan de

Voorweg. Denk erom, dat het een milieuvuiling was! Als je nou eens kijkt waar ik gewoond heb, daar is dat water altijd ijzerhoudend, geel, en die bronnen zijn al lang verdwenen, maar het is doorboord en dat schijnt toch nog naar boven te komen. Dat water ging vroeger allemaal de polder in en in die voorste tocht, daar groeide niks, helemaal niks! Dus dan zetten wij die melk direct in de koeling. Die man had goed door, dat de melk houdbaarder was als ze direct gekoeld werd. We moesten er natuurlijk wel wat

Op deze foto van omstreeks 1920 staan de leerlingen van de Rundveecursus die gegeven werd door de plaatselijke dierenarts, de heer Moerkerken van de Meulen (op de stoel). Van links naar rechts: Van der Spek (Kruisweg), Wim Vis (Voorweg), Arend Ammerlaan (Voorweg), Jan Sonneveld Pzn (toen Meerpolder, later Zegwaartseweg), Gerard Glijnis (Vlamingstraat), Jochem Vreugdenhil (Bleiswijk), Jo Dorrepaal (Bleiswijk), Jakob van der Spek (Kruisweg), Henk van der Mast (Kruisweg) en Jacob Dogterom (Zegwaartseweg) (zittend).

voor doen, maar dat bracht ons toch meer dan tweeduizend gulden in een jaar op en dat was in die tijd een heel bedrag! We moesten wel een quotum leveren, dat betekende per dag zo'n zeshonderd liter. Het grootste aantal koeien dat we gehad hebben, was vijftig stuks. Aan opfok hebben we niet zo veel gedaan. Je kocht, want het jonge vee was niet zo rendabel".

Duivebonen

"In 1930 zaten we al helemaal in de erwten. Dus ik denk dat duivebonen van 1925 af al niet meer geteeld zijn. Er was geen vraag meer naar. Die duivebonen was een energierijk voer. Die duiven moesten natuurlijk toppers wezen, ze moesten topvoer hebben. Na die tijd zijn we zo wijs geworden, toen zijn ze korreltjes gaan maken met alles erin. Dus zo zijn die duivebonen er weer uitgegaan. Dat stro was iets als takkenbossen, zeg ik wel eens, van die dikke stokken. Dat was ontzettend stug. Het was dan ook een gewas dat niet leed van de regen. En ze konden heel de winter lekker staan dorsen met de knepel, want dat dorste nogal aardig. De mensen die aan het dorsen waren zeiden wel eens: "Het valt niet mee om de hele dag te slaan zonder dat je kwaad bent!" Het werd gemaaid met een zicht. Die dingen stonden niet zo gek dik, ze pookten er wel doorheen. We hadden toch zo'n Braber, die noemden ze de "Dubbele", maar die gooide er toch vierhonderd roe (ongeveer een halve hectare) op een dag af, ja, dan was het wel een dag van 's ochtends drie uur tot 's avonds zeven, acht uur. Die Braber kwam hier in de zomer om zijn 'winteraardappelen' te verdienen zal ik maar zeggen. Die mensen kwamen hier om te maaien en als ze dan weggingen, dan konden ze in de suikerfabriek gaan werken en dat was voor die mensen hun verdienen, want verder was er niet zo veel te verdienen".

De landheer

"Onze landheer had gespeculeerd met Zwitserse Kronen en daar moet hij er nogal een paar van gehad hebben. Hij heeft daar zoveel aan verdiend, dat hij maar eventjes twintig boerderijen kocht in Benthuizen, Hazerswoude, Zoetermeer, Leidschendam, Delft en Schipluiden. Dat was een geweldig goede man voor de boeren. Geweldig, om de zes jaar werd alles nagekeken, de hooibergen ieder jaar, want die mochten geen gevaar opleveren. Noordanus en Groenheijde waren de mensen die hij daar voor had. Noordanus was de timmerman en Groenheijde de rietdekker. Hij zorgde goed voor de boeren. Hij nam niet te veel huur, maar er waren voorwaarden. We hadden een pachtcontract waarin stond dat je geen stro en mest mocht verkopen en zelfs geen slotenruigt, want dat moest allemaal op het land komen. Alle boeren kregen -zoals in zijn testament was vastgelegd- vijftig jaar pacht voor de prijs waar zij voor zaten. Dat was toen f 80,00 per hectare.

Deze foto werd genomen bij het dorsen op de boerderij van de gebroeders Vis tijdens de oorlog. In die tijd werd er gecontroleerd en geregistreerd hoeveel graan, peulvruchten, koolzaad e.d. was geoogst. De man links op de foto was een controleur van de Centrale Controle Dienst (C.C.D.). Vervolgens van links naar rechts: Bertus Bakker, loondorser uit Benthuizen, Wim Vis en Marinus Vis (halfbroer van Wim). In de hooiberg een hulpje, waarschijnlijk uit Leidschendam.

De eerste daad als polderbestuurder

"In het laatste oorlogsjaar stond de Driemanspolder op een hoop plekken onder water. Niet geïnundeerd, maar door slechte bemaling. De zeilen van de molens waren tijdens de oorlog schoon versleten, dus daar hingen maar een beetje lorren voor. Ik weet nog dat ik met de bug (buggy = een luxe-achtige tilbury voor twee personen) van Piet Huisman met een zak tarwe erin en de oude molenzeilen naar Gouda ben gereden, de Rijksweg af. Ik kon haast niet zitten van de rommel die ik erin had, want dat was nog een hele berg, van die molens, het zijn grote lappen hoor! En dan reed ik zo de rijksweg af, zo naar Gouda, want er was geen kip op de weg. Een enkele Mof kwam er voorbij en dan was je gelukkig als hij je niet aanhield. Toen kwam ik aan bij die zaak in Gouda die dan die molenzeilen altijd leverde. Ik heb daar die oude rommel gelost en ik ging met nieuwe zeilen naar huis, in de oorlog! Ja, voor een zak tarwe wilden die mensen alles doen. Of het nou goed was, we waren er wèl mee gered. Het kwam toch de produktie weer ten goede. Dus, de nieuwe zeilen ervoor gehangen en we draaiden weer aardig.

E.W.van den Burg en P.G.Roos

-0-0-0-0-

GENEALOGIE EN HERALDIEK

Genealogische middag

Op zaterdagmiddag 26 september aanstaande is de Genealogische Werkgroep Zoetermeer aanwezig op een genealogische middag, die wordt georganiseerd door de afdeling Delfland van de Nederlandsche Genealogische Vereniging.

Het ligt in de bedoeling dat onze werkgroep, tezamen met de afdeling Delfland, de Genealogische Vereniging Prometheus en de Studiegroep Genealogie Westland, een en ander zal presenteren. Diverse gegevens

van genealogische en heraldische aard zullen die middag ter inzage liggen; mogelijk wordt er ook een computerpresentatie verzorgd. De middag duurt van 13.00 tot 17.00 uur, toegang f 2,50. De plaats wordt nog nader bekendgemaakt. IEDEREEN IS WELKOM !

Voor 1992 staan nog de volgende **vergader/werkavonden** gepland: 12 oktober en 14 december.

De **inloopavonden** zijn op: 21 september en 21 december.

N.B. ZOWEL DE INLOOPAVOND ALS DE VERGADER/WERKAVOND VAN 15 JUNI KOMEN TE VERVALLEN.

De bijeenkomsten zijn alle op de maandagavond en beginnen om 20.00 uur, in 't Oude Huis, Dorpsstraat 7.

Nader inlichtingen: Marjolijne Vijverberg-Kalkema, Stekelbaarsslot 35, 2724 AR ZOETERMEER, tel. 079-31 65 52.

-o-o-o-o-

DALIEGATEN IN ZOETERMEER

In het najaar van 1985 werd te Zoetermeer de vuilstortplaats uitgebreid. In de klei werden door leden van de Archeologische Werkgroep Zoetermeer grote veenplekken aangetroffen. Deze veenplekken bleken de overblijfselen van kuilen te zijn, die tegenwoordig in Noord-Holland met de term 'Daliegaten' worden aangeduid. Bij verdere uitbreiding van de vuilstortplaats in 1991 werd weer een zestal daliegaten aangetroffen. De AWZ heeft ook deze sporen aan een diepgaand onderzoek onderworpen. De opgravingen vonden grotendeels plaats in juni en juli van het afgelopen jaar.

De naam daliegaten komt vermoedelijk van 'derrie'-gaten, naar het feit dat de venige plekken in het land na de vervening altijd natter en zachter bleven dan de omringende grond.

Het wordt aangenomen dat deze daliegaten in veengebieden werden gegraven voor de winning van klei. Door deze klei over het land te verspreiden, werd het veen kalkrijker, en daardoor beter geschikt voor landbouw. Tijdens de vervening (vanaf de veertiende eeuw) werd de veenlaag afgegraven, en bleven de kuilen als zwarte plekken in de onderliggende zeeklei achter.

In de onderzochte daliegaten werden enkele aardewerkscherven uit de dertiende t/m de achttiende eeuw aangetroffen. Het kleine aantal scherven en het feit dat de dateringen zo ver uit elkaar liggen, maakt het onmogelijk de daliegaten aan de hand van dit materiaal te dateren. Hier komt nog bij, dat de daliegaten vermoedelijk niet lang in gebruik zijn geweest. De aangetroffen scherven kunnen ouder dan het daliegat zijn, indien ze reeds in de grond aanwezig waren waarmee de gaten zijn dichtgegooid. Een aantal scherven zal later in het daliegat gekomen zijn, omdat ze in de grond zaten waarmee de bodem ter plaatse werd opgehoogd.

De profielen (verticale bodemdwaarsdoorsneden) bestaan uit twee of drie lagen. De onderste laag, die niet in alle kuilen zichtbaar was, bestaat uit een fijn mengsel van veen en klei. Hierop lag een veenlaag met klei, met daarboven een veraarde veenlaag. De verklaring voor dit lagenstelsel is als volgt. Bij het graven van het daliegat zal men veel last hebben gehad van grondwater. Hierdoor moest de klei waarschijnlijk in enigszins vloeibare vorm worden gewonnen. De venige blubber is nog te zien in de kleiige laag onderin een van de gaten. De middelste laag kan ontstaan zijn doordat het gat werd dichtgegooid met veen dat in de buurt lag, waarin ook tijdens het winnen gemorste klei zat. Dit was echter niet genoeg, en bovendien bleef het inklinken, zodat er lange tijd grond op moest worden gebracht. Dit is de bovenste veraarde veenlaag.

Volgens de huidige inzichten moeten de daliegaten voor het einde van de veertiende eeuw gegraven zijn. Na de veertiende eeuw was door de vervening geen akkerbouw meer mogelijk, en na de vervening zou de kuil nooit met veen zijn dichtgegooid.

Er blijven over de daliegaten nog voldoende vragen over: "Waar woonden de mensen die ze gegraven hebben, hoe werden ze gegraven, hoeveel grond kon er mee bewerkt worden?" Hopelijk zal dit door toekomstig archeologisch onderzoek duidelijker worden.

Archeologische Werkgroep Zoetermeer,

B. Tuinstra

met dank aan N. Staakman (zie ook de schetsen op blz.32)

Literatuur:

I. W. Dekker, Daliegaten in Noord-Holland, Boor en spade 8 (1972), 115-126.

-O-O-O-O-

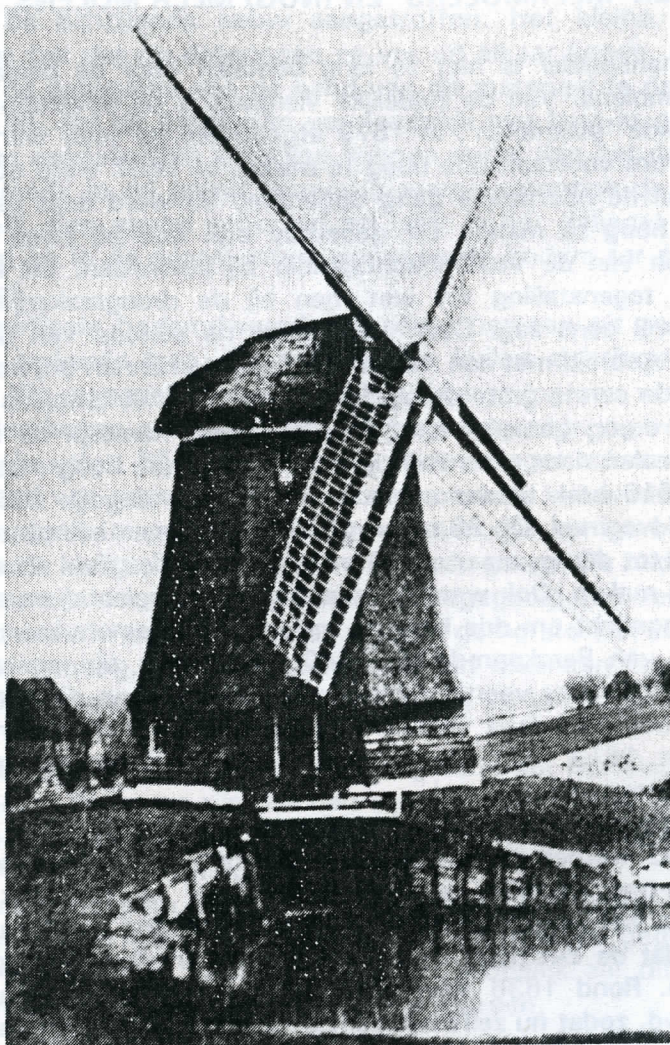
OVER 'MEERMOLENS' EN (NOG) MEER MOLENS, deel 5

De Driemanspolder is niet zo lang bemalen door de beide viergangen schepradmolens. Van de zuidelijke viergang is de bovenmolen, de oude zogenaamde 'plasmolen', in 1679 afgebroken en toen werd deze gang ingericht om voortaan drie hoog te malen. In 1687 werd ook de bovenmolen van de noordelijke gang opgeruimd en werd deze gang ingericht om drie hoog te malen. Dit gebeurde o.a. ook bij twee van de drie viergangen van de Vierambachtspolder bij Leimuideren. Dit is een merkwaardige tegenstelling tot wat men bij de droogmakerijen in Noord-Holland wel eens zag. Daar werd soms na verloop van tijd een gang molens uitgebreid met een molen om dieper te kunnen ontwateren.

Zo werd de eerste grote droogmakerij, die door windmolens via getrapte bemaling droog gemalen en gehouden werd, namelijk de Beemster, in 1609 bemalen door zesentwintig molens die twee hoog maalden. Op 22 januari 1610 brak tijdens een zware storm de ringdijk door en liep de Beemster weer vol. Op 29 maart 1610 besloot men het aantal molens op te voeren tot dertig, maar op 10 mei 1610 besloot men al hier zesentwintig van te maken. Ook werden enkele molens verplaatst en enige gangen werden ingericht om drie hoog te malen. Een Beemsterkaart van Balthasar Floris van Berckenrode uit 1640 vermeldt in zijn opschrift dat het meer in 1612 door veertig molens werd bemalen en dit aantal komt op de kaart ook inderdaad voor. Uit een rapport over de Beemster molens van maart 1613 blijkt, dat er in dat jaar al drieënveertig molens de Beemster bemaalden.

Aantal Beemster molens bijna verdubbeld

Rond 1632 werden de Beemster molens opnieuw gegroepeerd en werd de vierde-trap bemaling ingevoerd, zodat er nu dus ook een aantal viergangen het laagste deel van de Beemster ging bemalen. Het aantal molens, dat de Beemster nu bemaalde, was intussen al negenenveertig geworden. Rond 1636 werd bij Kruisoord nog een bovenmolen extra bijgebouwd, zodat nu zelfs het aantal molens dat de Beemster bemaalde, vijftig was geworden! In 1839 zijn drie van de vijftig molens vervijzeld en in 1865 was er nog slechts één molen met scheprad uitgerust. In 1877 werden de Beemster poldermolens vervangen door stoomgemalen. Uit de cijfers van deze Beemster historie blijkt, welk een enorm experiment deze eerste grote droogmakerij eigenlijk is geweest en welke problemen er nog kwamen na het droogvallen van de bodem van dit voormalige meer met een oppervlakte van 7218 ha.

De bovenste middelmolen van de Rijpergang in De Beemster (gesloopt in 1885). De molen was een zgn. 'binnenkruier', d.w.z. het op de wind zetten, het kruien, van kap met wieken gebeurde binnen, boven in de molen.

Oudste droogmakerij

Toen men begin zeventiende eeuw de grote meren, met als eerste de Beemster, begon droog te malen, is daar bijzonder veel durf en ondernemingsgeest voor nodig geweest. Men had vóór die tijd slechts enkele kleine, ondiepe meertjes drooggemaakt. Het oudste droogmakerijtje is waarschijnlijk de Achtermeer bij Alkmaar. In 1532 verleende Karel V octrooi tot droogmaking van het Achtermeer. In 1542 volgde het Dergmeertje onder Oudkarspel en in 1560 het Kerkemeertje. Dit waren echter kleine meertjes van 42 en 60 ha, en nog geen meter diep. Daarna volgden De Zijpe en het Berger- en Egmondermeertje. Deze meertjes werden drooggelegd door dit gebied te omringen met dijken, waarin uitwateringssluisjes waren, waarop bij laag buitenwater werd geloosd, zodat deze poldertjes droog kwamen te vallen. Al spoedig bleek het dat men alleen blijvend goed resultaat kon bereiken, wanneer men de drooggevallen polder met een windmolen bemaalde. Eigenlijk is dit een overgangsvorm naar de droogmakerij met windmolens.

Problemen

De grote problemen bij de bemaling van polders en droogmakerijen waren o.a. het inklinken van de grond door ontwatering en de oxydatie, waardoor de grond ging zakken. Dit leidde weer tot polderpeilverlaging, waardoor hetzelfde probleem na verloop van tijd weer terugkwam. Een ander probleem was dat de gemiddelde buitenwaterstanden, waarbij moest worden uitgemaal, in de loop der tijd langzaam maar zeker stegen door lozingen van steeds meer polders op steeds kleiner wordend boezemwater (= reservoir voor uitgemaal water). De meren en plassen verdwenen immers, dus hier kon niet meer op worden geloosd.

Het water, dat door al die molens op de ringvaarten, meren, enz. -op boezemwater dus- werd gemalen, moest weg kunnen. Dit water werd uiteindelijk geloosd op de grote rivieren, die het naar zee voerden. Dit lozen kon aanvankelijk alleen bij eb, als zee- en rivierwater erg laag stonden. Dit moest dus in betrekkelijk korte tijd plaatsvinden.

Driemanspolder wil problemen voorkomen

Deze problemen in de Noordhollandse droogmakerijen van inklinken van de grond, waardoor steeds dieper moest worden ontwaterd, en een hoger gemiddeld boezempeil zullen bij het bestuur van de Driemanspolder ook ter ore zijn gekomen. Vandaar dat de zaak gelijk goed werd aangepakt en er voor viergangen werd gekozen. De molens van de Driemanspolder waren echter groter dan de molens in de Noordhollandse droogmakerijen en hadden daardoor circa 20 % meer capaciteit. Er bleek

overcapaciteit en toen werd besloten om drie hoog te gaan malen met schepraders, die een grotere diameter hadden.

Driemanspolder probeert verbeterd scheprad

Omstreeks 1900 werd door Ir. Paul nog een verbeterde vorm voor de schoepen van een scheprad ontworpen. Het scheprad zou hierdoor minder weerstand ondervinden bij het draaien door het water. De ondermolen van de overgebleven noordelijke gang van de Driemanspolder is in 1902 verbrand. In 1903 werd deze molen geheel nieuw herbouwd en uitgerust met zo'n verbeterd scheprad. In het laatste oorlogsjaar 1945 werd dit rad vervangen door een open centrifugaalpomp. De zuidelijke driegang heeft dienst gedaan tot 1875/76 en is toen vervangen door een stoomgemaal. In 1935 zijn de overgebleven drie molens van de Driemanspolder nog van gestroomlijnde wieken voorzien.

Peilmolens

Doordat er steeds meer droogmakerijen en polders kwamen, die met molens uitmaalden op boezemwater, kon lozing op de rivieren niet snel genoeg meer tot stand komen, waardoor het boezemwater te hoog bleef. Om te voorkomen dat de boezems zouden overlopen, werden er seinmolens aangewezen. De seinmolens -ook wel 'Admiraal' genoemd- moest een teken geven als het uiterste peil van de boezem bereikt was. Dit bericht werd geseind aan de poldermolenaars door op de seinmolens overdag een zwarte vlag met witte baan bovenin de staande roe (bovenin de bovenste wiek dus) te hangen en 's nachts een sterk lichtgevende lantaarn. Als het mistig was, werd de zoon of dochter van de molenaar er met het bericht opuit gestuurd. Er mocht dan niet meer worden gemalen, anders zouden de boezems overlopen en zou het water weer in de polder lopen. Na het in werking stellen van krachtige boezemgemalen, die het water snel op de rivier of rechtstreeks op zee loosden, vond het seingeven weinig meer plaats. (wordt vervolgd)

L.P. van der Tang

Bronvermelding:

- Molenleven in Rijnland, door A. Bicker Caarten; uitgave 1946
- 25 jaar Rijnlandse Molenstichting; jubileumboek van de Rijnlandse Molenstichting; uitgave 1984
- Noordhollands molenboek, door A. Bicker Caarten, H. Hennink, A. J. de Koning, F. Mars; uitgave 1964
- Molennieuws, verenigingsblad Hollandse Molen; jaargang 26 nr. 89, november 1979
- De Telegraaf, zaterdag 29 februari 1992
- Waterschappen in Nederland, door K. Groen en T. Schmeink; uitgave 1981

TIP

Molen 'De Vlieger' (1621) in de polder van Essesteijn te Voorburg is iedere woensdag- en zaterdagmiddag van 13.30-16.30 uur te bezichtigen. Dit is ook op andere tijden mogelijk in overleg met molenaar A.Zonderop, tel. 070-3694372. De ingang is bij de kinderboerderij aan de Rodelaan.

-o-o-o-o-

VLEERMUIZEN IN EN OM ZOETERMEER

Oproep om verblijfplaatsen !

Vleermuis Atlas Project (VAP)

Als lid van de vleermuiswerkgroepen Nederland/Zuid-Holland/Zoetermeer werk ik mee aan dit onderzoeksproject naar de verspreiding en ecologie (1) van vleermuizen in hun zomerbiotopen (2) in Nederland in de periode 1986-1992. Nieuwe gegevens worden nog steeds gevonden en blijven welkom, maar de landelijke subsidie stopt dit jaar, en de laatste waarnemingen voor de atlas moeten half september binnen zijn.

Oproep aan leden HGOS

Omdat veel oud- en oude-import Zoetermeeders lid zijn van HGOS vroeg ik tijdens de algemene ledenvergadering naar vleermuisgegevens. Uw voorzitter spoorde me aan om een artikel te schrijven, daar sommige leden zich net als ik -u had het natuurlijk al lang geraden niet altijd vertonen en zelfs de alg.ledenvergadering laten schieten op de dag dat HGOS door de brand helaas het ANP-nieuws haalde.

Veranderingen door groei Zoetermeer

Uit bijna vijftientig jaar ervaring weet ik dat hier aanvankelijk op verschillende plekken -o.a. Dorpsstraat, Wilhelminapark, Korenmolen De Hoop, Vernèdepark in het algemeen en het afgebrande padvindershonk in het bijzonder, Den Hoorn, Van Tuylpark, Jan Steenlaan, Willem Alexanderplantsoen- veel meer vleermuizen te zien waren. Soms hoorde je dat ook van anderen. Wijlen Cees van den Broek vertelde me eens, dat er op de vliering van Dorpsstraat 13 jaarlijks een

kraamkolonie zat, tot zijn zwager die vliering grondig isoleerde, met noodlottig gevolg voor de aanwezige moeders en jongen ! Ze konden de dieren duidelijk horen en hadden natuurlijk tenminste moeten wachten tot de kolonie uitgevlogen was. Zelfs zonder ethisch denken, overgevoeligheid en veel fantasie is het resultaat: verhongerende en verdorstende dieren, dood, stank. Dit isolatiegeval is helaas niet het enige in Nederland, waarschijnlijk zelfs niet in Zoetermeer; wellicht kent u dergelijke voorbeelden.

Behalve isolatie droegen o.a. modernisering, sloop en vervanging van oude bouwwerken als scholen, (schuil)kerken, boerderijen, woonhuizen, schuren, hokken bij tot de achteruitgang. Bij restauratie van gebouwen lopen vleermuiskolonies het gevaar geheel of gedeeltelijk vernietigd te worden door chemische houtconservering. Milieuvriendelijker is houtconservering met hete lucht. Insektenbestrijdingsmiddelen zijn ook een bedreiging; hoewel de ergste sinds 1973 verboden zijn en ondanks toenemend milieubesef bij plantsoenbeheer en land- en tuinbouw, worden er nog steeds te veel gebruikt. Vaak ontwikkelen insecten daartegen resistentie. Onze inheemse vleermuizen zijn insectenetters en staan bovenaan de voedselketen. De insecticiden hopen zich op in hun vetweefsel en komen vooral tijdens de winterslaap en direct daarna vrij. Ze kunnen de vitaliteit en het voortplantingsvermogen van de dieren aantasten. Aangetaste vitaliteit leidt tot sterfte, verongelukken of voor de poes zijn. Gezonde wijfjes krijgen één jong per jaar, bij een paar soorten hoogst uitzonderlijk een twee- of drieling. Een paar soorten jongen (soms) al als ze één jaar zijn, sommige pas jaren later, vaak niet elk jaar. Aangetast voortplantingsvermogen is dus bijna niet door andere exemplaren te compenseren, zoals b.v. bij muizensoorten die wel negentig jongen per jaar kunnen krijgen.

Het vellen van bomen en bomenrijen heeft diverse nadelige gevolgen:

a. Het ontleemt boombewonende soorten mogelijke winterverblijven, koloniebomen (wijfjes) en individuele verblijfs- en paarplaatsen (man-netjes). Een voorbeeld van een goede kolonieboom is een beuk in Overvoorde in Rijswijk, waar we vorig jaar uit een spechtegat ca honderdtien Watervleermuizen zagen uitvliegen terwijl er nog X jongen inzaten.

b. Bomen zijn grote levensgemeenschappen met vaak een massa insecten erin, erop en erom, derhalve uitstekend voor jagende vleermuizen.

c. Het verdwijnen van lijnvormige elementen in open landschap, zoals heggen, houtwallen en bomenrijen, beïnvloedt de hoeveelheid en bereikbaarheid van voedselbronnen. Verschillende soorten moeten zich met hun echolocatie (sonar) daarop oriënteren.

Plekken met omgezaagde bomen(rijen) zijn alle Zoetermeerse parken en plantsoenen -inclusief de tuin van 't Oude Huis- en de opgerolde groene ruimten binnen de bebouwde kom die rendabeler werden gemaakt. Iedereen met enig historisch besef kent voorbeelden, zoals de molenwerf, de boomgaard Vondelstraat/Da Costastraat, aan weerszijden achter de Stationsstraat, tussen Buurtvaart/Dobbes en Dorpsstraat, langs de Wallenweteringen, Vlamingstraat, Voorweg, Schinkelweg, Den Hoorn, Bleiswijkseweg, Zegwaartseweg, Rokkeveenseweg, enz. Door veranderingen in de landbouw is het voedselaanbod voor vleermuizen in het algemeen verminderd. Door o.a. toegenomen bemesting zijn vooral grotere insectensoorten en vleermuissoorten, die daarvan leven, afgenomen. Water werd daardoor voedselrijker, er kwamen meer kleine muggen boven het wateroppervlak en daarop gespecialiseerde soorten als de Watervleermuis nemen toe. Helaas heeft Zoetermeer onvoldoende boomholten voor een kolonie en treffen we deze soort slechts incidenteel in het Westerpark en op de Plas van Poot. Soms passen vleermuizen zich aan. Bij gebrek aan oude bomen met holten 'kraakten' Ruige-dwergvleermuizen in het Kralingse Bos nestkasten, hetgeen bij controle en schoonmaak bleek.

Er werden vleermuiskasten ontwikkeld in de vorm van een rechthoekige driehoek, met boven en vooronder scherpe hoeken. Langs de Buurtvaart in het Wilhelminapark hangen er b.v. aan de laatste twee Canadese populieren sinds kort vier in plaats van één. De oudste herken je aan slijtage door gebruik. Wellicht komt er ook één achter 't Oude Huis. Helaas bieden kasten geen uitweg voor alle soorten die 's zomers gaten of spleten in bomen nodig hebben, laat staan voor andere die gebouwen bewonen. Soms gaan ook die met hun tijd mee. De spouwmuur van een grote flat in de Bossenbuurt herbergde enige tijd een behoorlijke kolonie. De laatste jaren wordt de ingang van de resterende bunkers, forten, ijskelders en mergelgroeven vaak speciaal

beveiligd om ongewenste verstoring, met meestal fatale gevolgen tijdens de winterslaap, zoveel mogelijk te voorkomen. Als aanvulling daarop is de laatste nieuwe een vleermuistunnel in een weglichaam. Wellicht weet u, dat er ook één in de Verlengde Oostweg komt. Er is nauwelijks ervaring met tunnels. Gebrek aan geschikte winterkwartieren voor bepaalde soorten in die omgeving is waarschijnlijk doorslaggevend. Als het zo koud wordt dat er onvoldoende insecten vliegen, trekken vleermuizen naar winterverblijven, waar ze grofweg van november tot april in diepe rust verkeren. Liefst donker, stil, met constante koele temperatuur van 4 tot 8° C en hoge luchtvochtigheid. Door aanleg van nieuwe landschapselementen kunnen soorten tot ver buiten hun kolonie- en bekende jachtgebied worden waargenomen. Op het Floriadeterrein troffen mijn vrouw en ik twee jaar geleden regelmatig op twee plaatsen jagende Rosse-vleermuizen. Het kostte moeite om onze uiterst ervaren provinciale werkgroepcoördinator te overtuigen, maar het door ons opgenomen cassettebandje maakte hem zeer enthousiast. In een lezing op een landelijke contactdag vertelde hij het zelfs, overigens zonder bronvermelding.

Bescherming

In 1973 werden alle achttien inheemse soorten wettelijk beschermd, maar sindsdien zijn er nog drie -waarvan één vorig jaar- uit Nederland verdwenen. Een teken aan de wand voor hun en ons milieu ! Deze enige vliegende zoogdieren, die het miljoenen jaren in ongekende aantallen uithielden, zijn sinds de oorlog geweldig achteruitgegaan. Enkele soorten konden helemaal niet en sommige geleidelijk over het dieptepunt heenkomen. Evenmin als b.v. de ooievaar en de huiszwaluw zijn ze mensenschuw. Ze zijn uiterst nuttig en kunnen per nacht honderden insecten zoals muggen, motten, vlinders, kevers verorberen. Bijgeloof, bewust massaal vernietigen of aan de deur spijkeren, is vrijwel voorbij. Onuitroeibare vooroordelen dat ze ons pardoes in de haren zouden vliegen en behept zouden zijn met gemakkelijk aan ons overdraagbaar ongedierte resten nog. En in plaats van eindelijk menselijke waardering te krijgen, komt er naast de ongefundeerde angst nog een buitenproportionele voor rabiësbesmetting (hondsdolheid) bij. Hoewel uiterst zeldzaam en met name als we hem zonder handschoenen beetpakken, kan één algemeen voorkomende soort dat doen. Als we andere vleermuissoorten of andere dieren zo beetpakken dat ze

zich bedreigd voelen, proberen ze ons ook te bijten en riskeren we tetanusinfectie, dus niet doen !

Onderzoek

Vóór 1986 werden waarnemingen met name in winterkwartieren en kraamkolonies gedaan door een paar specialisten, uiteindelijk enkele tientallen mensen. Sinds het op enige schaal beschikbaar komen van batdetectors (vleermuis-ontvangers) -in principe omgebouwde transistorradio's die ultrasone (boven onze gehoorgrens = plm. 18 Khz) echolocatiegeluiden (sonar) omzetten in voor ons per soort onderscheidbare signalen- is het aantal waarnemers toegenomen tot ca zeshonderd. Het aantal geregistreeerde waarnemingen vertienvoudigde van 569 in 1986 tot meer dan 5.565 in 1991. Tenslotte stel ik een aantal concrete vragen naar aanleiding van eigen waarnemingen, vanwege de beperkingen van het apparaat (bereik is afhankelijk van soort een paar honderd meter) en zijn gebruiker (tijd, veel werk 's avonds erg laat en 's nachts, houd je maar beperkt vol !). Op de Bovenmeerweg troffen we twee jaar geleden zowel Laatvliegers als Gewone dwergvleermuizen die bij een boerderij buiten ontvangstbereik kwamen. Met de verrekijker zag ik ze boven een dakkapel verdwijnen. Bij de voordeur kon ik ze wel horen, ik belde aan maar kreeg geen gelegenheid daar te tellen, want ze zaten in het dak boven de kinderslaapkamer.

Concrete vragen

Op de vijvers bij flatgebouw Oranjestein (Stadhoudersring) zie je altijd Gewone dwergvleermuizen en Laatvliegers, gebouw bewonende soorten die je soms ook wel op de vijvers bij Station Delftsewallen ziet. Wie weet in welk gebouw ? Datzelfde voor Den Hoorn achter Huurman, het Westerpark o.a. bij de speeltuin naast de Bowling, de Plas van Poot, Jan Steenlaan de sloot langs het sportveld en de twee haaks erop, de rioolzuiveringsinstallatie aan de Rokkeveenseweg, de omgeving van het ingevallen schuurtje aan de Buurtvaart tussen Oude Kerk en bakkerij Hekker, de Ringsloot rondom de Meerpolder, ook het Stompwijkse deel aan Meer- en Geerweg en Bovenmeerweg.

Wie andere gegevens heeft of een keer mee wil gaan, kan dat opgeven. Wie wel belangstelling heeft maar minder fanatiek is, kan deze zomer in het Westpunt tegenover de Natuurtuin in het Westerpark een tentoonstelling over vleermuizen bekijken.

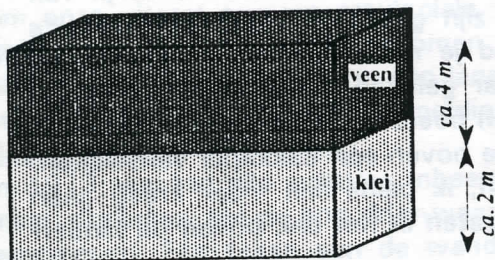
-
- (1) ecologie - wetenschap die de betrekkingen tussen organisme en milieu bestudeert.
  - (2) biotoop - plaats waar organisme geheel in zijn omgeving is ingepast; homogeen woon- of groeigebied met van de omgeving afwijkende levensomstandigheden, bewoond door een bepaalde levensgemeenschap.

Gerrit van Duuren, Dr.J.W.Paltelaan 146, 2712 RX ZOETERMEER,
tel.079-16 52 87

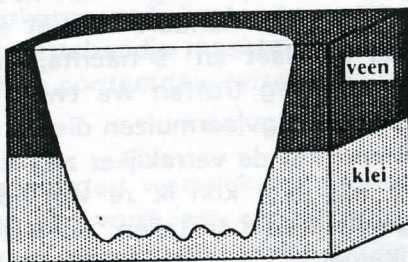
bij geen gehoor wegens vakantie: Agnes van der Linden, 079-167129

-o-o-o-o-

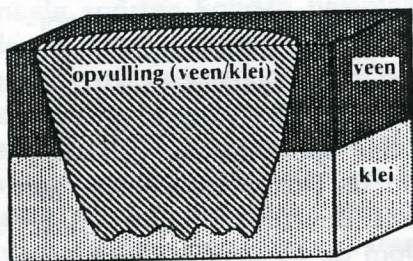
Situatie vóór 1300

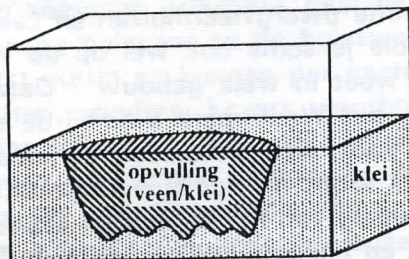
Situatie vlak na het graven van het daliegat

Situatie na het dichtgooien van het daliegat

na de vervening (huidige situatie)

KOPIJ voor het volgende nummer is dagelijks hartelijk welkom bij mw C.J.Moerman-van Voorst, Irenelaan 15, 2712 CC Zoet.; uiterste inleverdatum: zaterdag 15 augustus 1992.

KOOT

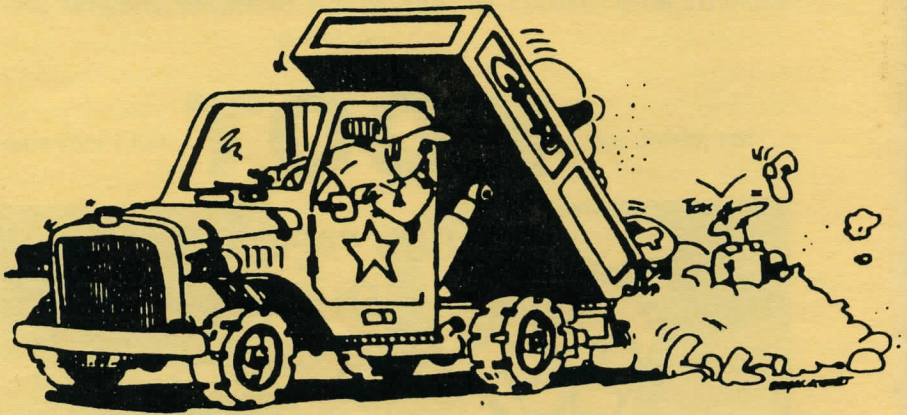

oud papier lompen
en metalen
afzet containers
beschikbaar

vlamingstraat 30
2713 RS zoetermeer

tel. 079-164196

HET AVONTUUR BEGINT BIJ DE DUMP

- CAMPINGSPOORT
- SCHIETSPOORT
- WERKKLEDING
- CAMPINGGAS
- OVERLEVINGSSETS
- MESSEN
- LEGERKLEDING
- VRYETIJDKLEDING

de dump
herwijnen
dorpsstraat 66 zoetermeer

079-
163551